
UDC 336.1:352

JEL classification: R 51, R 52

DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.183>

Тетяна ЖЕЛЮК,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009, Україна
e-mail: tan.profesor@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2961-9889>

Аліна ЖУКОВСЬКА,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009, Україна
e-mail: zhuk.alina81@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0891-1952>

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Желюк Т., Жуковська А. Джерела фінансового забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 3. С. 183–202. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.183>

Zheliuk T., Zhukovska A. (2022). Innovatsiini dzherela finansovoho zabezpechennia inkluzyvnoho rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh voiennoho stanu [Sources of financial support for inclusive development of territorial communities in the state of war]. *Visnyk ekonomiky – The Herald of Economics*, 3, 183–202. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.183>

Анотація

Вступ. Життєдіяльність територіальних громад в умовах сучасних викликів потребує в реалізації регіональної політики використання інклюзивного підходу, що передбачає створення безпечних умов для цілісного розвитку територій, ефективної системи цивільного захисту відповідно до типу території: територій з особливими умовами для розвитку; територій сталого розвитку; полюсів економічного зростання. Реалістичність цього завдання залежить від організаційного, інституційного забезпечення та акумулювання внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів, активізації проєктного грантового фінансування.

© Тетяна Желюк, Аліна Жуковська, 2022.

Мета. Окреслення підходів до фінансового забезпечення цілісного, безпечного розвитку територіальних громад шляхом обґрунтування джерел фінансового забезпечення системи цивільного захисту територій та забезпечення їх збалансованого й інклюзивного розвитку.

Методи. Використано такі методи: системного підходу – для обґрунтування місця інклюзивного підходу в реалізації нової регіональної політики в умовах воєнного стану; структурного аналізу – з метою дослідження структури внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів для створення сучасних систем цивільного захисту громад; компаративного аналізу – з метою виокремлення сучасних можливостей зовнішнього грантового фінансування для реалізації проєктів цивільного захисту територій.

Результати. Обґрунтовано науково-організаційні підходи до акумуляції та використання фінансових ресурсів для створення ефективної системи цивільного захисту населення територіальних громад як необхідної складової інклюзивно-орієнтованого вектора реалізації регіональної політики в умовах воєнного стану.

Перспективи. Авторські напрацювання можна використати для бюджетування розвитку територіальних громад та пошуку додаткових джерел для фінансового забезпечення створення сучасної системи цивільного захисту територій в умовах воєнного стану.

Ключові слова: нова регіональна політика, інклюзивний підхід, фінансове забезпечення, центри цивільного захисту громад.

Формули: 0; рис.: 0; табл. 5; бібл. 27.

Tetiana ZHELIUK,

Ds (Economics), Professor, Professor of the Department
of Management, public administration and personnel,
West Ukrainian National University,
11 street Lvivska, Ternopil, 46009, Ukraine,
e-mail: tan.profesor@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2961-9889>

Alina ZHUKOVSKA,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Management, public administration and personnel,
West Ukrainian National University,
11 street Lvivska, Ternopil, 46009, Ukraine,
e-mail: zhuk.alina81@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0891-1952>

**SOURCES OF FINANCIAL SUPPORT FOR INCLUSIVE DEVELOPMENT OF
TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE STATE OF WAR**

Abstract

Introduction. *The vitality of territorial communities in the conditions of modern challenges requires the implementation of a regional policy of using an inclusive approach,*

which provides for the creation of safe conditions for the integral development of territories, an effective system of civil protection according to the type of territory: territories with special conditions for development; the territory of sustainable development; poles of economic growth. The realism of this task depends on organizational and institutional support and accumulation of internal and external financial resources, activation of project grant funding.

Purpose of the research. Justification of approaches to financial provision of integral, safe development of territorial communities by substantiating the sources of financial provision of the system of civil protection of territories and thereby ensuring their balanced and inclusive development.

Research methods. System approach – to justify the place of the inclusive approach in the implementation of the new regional policy in the conditions of martial law. Structural analysis - for the purpose of researching the structure of internal and external financial resources for the creation of modern systems of civil protection of communities. Comparative analysis - with the aim of identifying modern possibilities of external grant funding for the implementation of projects of civil protection of territories.

Results. The scientific and organizational approaches to the accumulation and use of financial resources for the creation of an effective system of civil protection of the population of territorial communities, as a necessary component of the inclusive-oriented vector of the implementation of regional policy in the conditions of martial law, are substantiated.

Perspectives. The author's work can be used in the budgeting of the development of territorial communities and the search for additional sources for the financial support of the creation of a modern system of civil protection of territories under martial law.

Keywords: new regional policy, inclusive approach, financial support, community civil protection centers.

Formulas: 0, **fig. 0, table. 5, bibl.:** 27.

JEL classification: R 51, R 52

Постановка проблеми. В умовах загострення безпекових викликів актуалізується проблема перегляду протестів публічної політики держави. Векторами нової публічної політики в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови мають бути: оборона України; продовольча безпека; е-підтримка та соціальні програми допомоги; нова економічна політика, яка має бути спрямована на створення наукоємної економіки та інфраструктури майбутнього, та нова регіональна політика. Інституційний базис для регіональної політики закладено в Законі України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року № 156-VIII [1, с. 90], який сприяв об'єднанню громад і проведенню адміністративно-територіальної реформи. Однак виклики часу зумовили прийняття змін до цього Закону [2]. Вони заклали реалізацію регіональної політики на основі інклюзивного підходу, що передбачає нову функціональну типологію горизонтального розвитку України в умовах воєнного стану відповідно до територій відновлення: територій з особливими умовами для розвитку; територій сталого розвитку; полюсів економічного зростання. Кожна із цих територій через інструментарій стратегічного планування має передбачити механізми забезпечення цілісності, фізичного захисту, ресурсного забезпечення всім необхідним

для вирішення гуманітарних проблем та оборони, виявлення та нейтралізації ризиків стійкості, підтримки резервів для сталого розвитку і протидії агресії.

Передусім це стосується дотримання параметричних характеристик економічної безпеки територій, створення якісної системи територіальної оборони, цивільного захисту населення та налагодження ефективних військових логістичних мереж. Спроможність до збалансованого розвитку громад залежить від економічного потенціалу територій та передусім фінансового забезпечення. Особливо гострою ця проблема є в умовах, коли підсилюються безпекові виклики та виникає необхідність забезпечення захисту населення та об'єктів інфраструктури.

Для цього територіальні громади мають активізувати діяльність щодо пошуку інноваційних джерел фінансового забезпечення розвитку територій з дотримання інклюзивних підходів (врахування специфіки і стану розвитку території), співпраці з донорськими організаціями європейських держав щодо створення інклюзивного, безпечного середовища життєдіяльності громади, максимального соціального захисту та підтримки жителів громад, розбудови та модернізації інфраструктури громад, а також підготовки до реалізації проєктів післявоєнного соціально-економічного розвитку. Для успішного застосування грантових інструментів місцева влада має володіти відповідними компетентностями: вміння правильно обирати та чітко формулювати стратегічні та оперативні вектори діяльності; взаємодіяти із зовнішнім середовищем, зокрема з потенційними донорами; реалізовувати проєктну діяльність.

Тому пошук джерел фінансового забезпечення інклюзивного розвитку територій в умовах воєнного стану становить не лише науковий, а й прикладний інтерес і підсилює значення обраної теми наукової публікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку територіальних громад як осередку життєдіяльності громадян завжди перебувають під пильним оком науковців не лише вітчизняних, а й зарубіжних.

Результати наукових досліджень місцевого розвитку можна умовно згрупувати у такі напрямки:

1) планово-прогностичні, в рамках яких варто виокремити напрацювання:

– професора Технологічного інституту Джорджії (США) Ненсі Г. Лі (англ. Nancy G. Leigh) та професора Сіднейського університету (Австралія) Едварда Дж. Блейклі (англ. Edward J. Blakely), які вже багато років досліджують різні аспекти планування розвитку територіальних громад, роль у ньому бізнесу та людських ресурсів, а також передові технології та стратегії сталого економічного розвитку [3];

– професора-дослідника Університету Північної Кароліни (США) Емілія Маліція (англ. EmilMalizia), професора Університету штату Орегон (США) Едварда Фезера (англ. EdwardFeser), професора Массачусетського університету (США) Генрі Ренські (англ. Henry Renski) та ад'юнкт-професора Університету Іллінойсу (США) Джошуа Друкер (англ. JoshuaDrucker), які досліджують теоретичні та прикладні аспекти місцевого економічного розвитку, наголошують на важливості використання передових теоретичних концепцій для здійснення стратегічного планування місцевого розвитку [4];

– декана бізнес-школи Університету Південної Австралії (Австралія) Ендрю Біра (англ. AndrewBeer) та професора Університету Джорджа Мейсона (США) Террі Л.

Клоуера (англ. Terry L. Clower), які досліджують економічний розвиток на місцевому рівні, в масштабах громади чи регіону, а також вивчають підходи до його планування та реалізації [5];

2) економічної динаміки, в рамках яких на увагу заслуговують напрацювання:

– економіста, адвоката, письменника і підприємця, а також всесвітньо визнаного експерта з економіки громад Мішеля Шумана (англ. Michael Shuman), який запропонував альтернативний підхід до стимулювання розвитку бізнесу, відповідно до якого підприємства створюють робочі місця та умови для майбутнього економічного зростання шляхом самофінансування [6];

– американського письменника та консультанта Роберта Х. Пітмана (англ. Robert H. Pittman), фахівця з добробуту громад Ронду Філліпс (англ. Rhonda Phillips) та консультанта Аманду Сатт (англ. Amanda Sutt), які наводять рекомендації із забезпечення динамічного місцевого розвитку, залучення та розвитку тих видів бізнесу, які будуть цьому сприяти [7].

У цьому контексті мова повинна йти про створення моделі розумного зростання на основі сприяння більш ефективному використанню ресурсів, дотримання принципів екологічності; сприяння економіці з високою зайнятістю, що забезпечує соціальну та територіальну згуртованість.

3) просторового розвитку. В цьому контексті на увагу заслуговують дослідження В. М. Баєва, який піднімає у своїх працях проблеми управління розвитком великих міст [8]; В. М. Вакуленка та М. К. Орлатого, які працюють над дослідженням інституційної системи управління сучасним містом [9]; А. Ф. Мельник та Г. Л. Монастирського, які вивчають теорію, методологію та практику управління розвитком муніципальних утворень [10]; О. В. Берданової, В. М. Вакуленка, Н. М. Гринчук, В. С. Колтуна, В. С. Куйбіди, А. Ф. Ткачука, які працюють над поглибленням організаційно-методичного супроводу управління розвитком територій на засадах активної участі громадського сектору [11]; В. Крижанівського, який вивчає методи та форми співпраці владних інститутів з реальним сектором громад, підтримки місцевих бізнес-ініціатив [12], та ін.;

4) сталого розвитку територій, організаційні та економічні механізми забезпечення якого обґрунтовані в працях Т. Л. Желюк, Л. Г. Мельник, І. Скрипниченко [13–18];

5) інклюзивного розвитку. В цьому контексті на увагу заслуговують напрацювання А. Кожиної, яка досліджує теорію, методологію та практику інклюзивного місцевого розвитку [19], О. М. Бородіної, яка вивчає особливості інклюзивного сільського розвитку [20]; В. Павлика, який обґрунтував організаційно-методичні підходи до оцінювання інклюзивного розвитку сіл [21] та інші праці, в яких піднімаються питання інструментів інклюзивного розвитку громад [22].

Визнавши беззаперечний вклад названих вище науковців, варто зазначити, що серед проаналізованих здобутків відсутні праці, в яких піднімалися би питання фінансового забезпечення безпечного середовища життєдіяльності громад, підтримки інклюзивного розвитку в умовах загроз національній безпеці та цілісності. Така необхідність актуалізує тематику обраного дослідження.

Метою статті є розробка підходів до фінансового забезпечення цілісного, безпечного розвитку територіальних громад шляхом обґрунтування джерел

фінансового забезпечення системи цивільного захисту територій як важливої складової її збалансованого, інклюзивного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб забезпечити належні умови життєдіяльності громади передусім необхідно створити належну систему цивільного захисту. Відповідно до Кодексу цивільного захисту України, передбачено, що така система «має забезпечити захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також в особливий період» [23], яким є воєнний стан.

Фінансове забезпечення витрат, пов'язаних із виконанням органами місцевого самоврядування закріплених за ними повноважень у сфері цивільного захисту, може відбуватись за рахунок коштів місцевого та державного бюджетів, коштів суб'єктів господарювання та інших не заборонених законодавством джерел (грантових ресурсів, коштів міжнародних фондів, коштів залучених на краудфандингових платформах). Найкраще на рівні територіальних громад питання цивільного захисту може бути вирішено шляхом створення центрів цивільного захисту. Проєкт побудови центру цивільного захисту є інфраструктурним проєктом розвитку громади, відповідає за безпеку громади і лежить у коридорах векторів Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр., довгострокових цілей збалансованого розвитку громади в рамках стратегії «Україна 2030».

Для отримання необхідних фінансових ресурсів ззовні, а також для того, щоб задіяти внутрішній фіскальний потенціал території, необхідно правильно обґрунтувати вартість проєкту. Для цього варто скористатися інформацією щодо розробки та реалізації інвестиційних проєктів регіонального розвитку в сфері цивільного захисту, розміщених на сайті ДСНС [24].

Відповідно до чинних положень щодо створення системи цивільного захисту, практики створення центрів цивільного захисту в територіальних громадах за сприяння програми підтримки реформи децентралізації в Україні «U-LEAD 3 Європою» можна виокремити створення центру цивільного захисту з диспетчерською службою з можливими варіантами надання рятувальних послуг на воді та надання первинної медичної допомоги або створення пожежно-рятувального підрозділу без диспетчерської служби (табл. 1).

Таблиця 1

Обґрунтування вартості створення центру цивільного захисту

Назва	Одиниця вимірювання	Кількість	Орієнтована вартість, грн.
Будівля центру цивільного захисту (додаток 1)	одиниць	1	4576000
Пожежний автомобіль підвищеної прохідності (типу КрАЗ-5233) з автоцистерною ємністю 4-6 тонн у комплекті з пожежно-рятувальним обладнанням та майном, у т. ч. генератор бензиновий до 10 кВт, бензоріз, бензопила, компресор, комплект діелектричного інструменту, ліхтарі пожежні, шанцевий інструмент.	одиниць		4600000
Радіостанція діапазону УКХ стаціонарна	одиниць	1	70000

продовження таблиці 1

Радіостанція діапазону УКВ переносна	одиниць	2	50000
Зарядний пристрій для переносних радіостанцій	одиниць	2	10000
Укладка медична	одиниць	2	30000
Протигази фільтруючі у комплекті з комбінованими коробками	одиниць	13	117000
Каска пожежна з підкасником	комплект	13	52000
Одяг пожежний захисний	комплект	13	169000
Рукавиці пожежні	комплект	13	11050
Ремінь рятувальний	комплект	13	11700
Взуття пожежника захисне	комплект	13	52000
Офісне обладнання та меблі:			
Персональний комп'ютер	одиниць	1	20000
Пристрій для реєстрації переговорів диспетчера	одиниць	1	20000
Факс, ксерокс	одиниць	1	20000
Меблі			300000
Всього вартість центру			10108750
Надання рятувальних послуг на воді:			
Водолазний костюм	комплект	3	30000
Моторний човен на 3-5 осіб	одиниць	1	250000
Всього			10388750
Створення центру первинної допомоги (червоного хреста)		1	
Апарат дихальний ручний	одиниць	1	15 000
Дефібрилятор парамедичний	одиниць	1	60 000
Відсмоктувач з електроприводом портативний з автономним живленням	одиниць	1	11 000
Дошки транспортувальні (комплект)	одиниць	1	11 000
Коміри фіксуючі (комплект)	одиниць	1	12 000
Набір іммобілізаційних шин	одиниць	1	13 000
Апарат штучної вентиляції легенів портативний з кисневим балоном	одиниць	1	145 000
Манекен (торс дорослої людини)	одиниць	1	25 000
Манекен (дитини)	одиниць	1	25 000
Манекен (немовляти)	одиниць	1	8 000
Проектор з екраном	одиниць	1	22 000
Ноутбук	одиниць	1	16 000
Меблі	комплект	1	10 000
Інші медичні аксесуари	комплект	1	20 000
Всього			393000
Разом створення центру цивільного захисту			10781750

Джерело: наведено з використанням [24].

Центр може мати також підрозділ надання первинної медичної допомоги, а також придбати обладнання для виконання аварійно-рятувальних робіт на воді (можна на платній основі, якщо надавати такі послуги іншим громадам). Рекомендований ДСНС мінімально необхідний склад персоналу базового Центру безпеки становить 17 осіб. Якщо можливостей для утримання такого штату не буде, рекомендовано «утворювати пожежно-рятувальний підрозділ для забезпечення місцевої пожежної охорони без диспетчерської служби» [24].

Громада може прийняти рішення щодо створення, наприклад, чотирьох територіальних підрозділів цивільного захисту, які працюватимуть як комунальні установи на базі наявного інфраструктурного потенціалу громади, без будівництва приміщення для окремого центру. В рамках кожного підрозділу працюватиме водій та два пожежники як штатні працівники та два представники громадського сектору, які залучатимуться на добровільних безоплатних засадах. Тому штат загальний становитиме 8 пожежників, 4 водії, 8 добровольців. Можливий варіант вартості такої моделі цивільного захисту представлений у табл. 2.

Таблиця 2

Обґрунтування вартості створення чотирьох підрозділів центру цивільного захисту

Назва	Одиниця вимірювання	Кількість	Орієнтована вартість, грн.
Пожежний автомобіль (типу ЗИЛ-131) економ. варіант	одиниць	4 (1112000 за одиницю)	4448000
Радіостанція діапазону УКХ переносна	одиниць	4	100000
Зарядний пристрій для переносних радіостанцій	одиниць	4	20000
Укладка медична	одиниць	4	60000
Протигази фільтруючі в комплекті з комбінованими коробками	одиниць	16 (9000 за одиницю)	144000
Каска пожежна з підкасником	комплект	16	64000
Одяг пожежний захисний	комплект	16	208000
Рукавиці пожежні	комплект	16	13600
Ремінь рятувальний	комплект	16	11700
Взуття пожежника захисне	комплект	16	64000
Всього вартість			5133300

Джерело: наведено з використанням [24]

Для фінансування проекту створення центру цивільного захисту у громадах держава може передати органу місцевого самоврядування кошти у вигляді субвенції (інвестиції цільового призначення) із коштів Державного фонду регіонального розвитку, обсяг коштів якого затверджується Законом про Державний бюджет на відповідний рік. Для цього необхідно громаді підготувати інвестиційний запит і до 1 травня подати Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, використавши онлайн платформу для подання проектів у

рамках «Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України» (<https://sectoral.minregion.gov.ua>)¹ та обґрунтувавши такі складові:

Територія охоплення проекту (в разі конкурсного відбору використовуються такі рейтингові показники: 1 громада – 5 балів, 10 балів – 2 громади); вплив проекту на вирішення проблеми цивільного захисту (повністю вирішує – 20 балів), інноваційність проекту (підходи, які використовуються в Україні – 10 балів); соціально-економічні особливості проекту (економічний проект із соціальною складовою – 10 балів); співфінансування (мінімальна участь громади 10%, але якщо громада фінансово спроможна, то потрібно декларувати співфінансування в обсязі не менше 50–60% (можливий рейтинг під час відбору становитиме відповідно 5-10 балів).

Також, відповідно до Закону України «Про Державний бюджет на 2022 рік» передбачено «надання субвенції за загальним фондом видатків розвитку за новою бюджетною програмою «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію інфраструктурних проектів та розвиток об'єктів соціально-культурної сфери» у сумі 1.000.000 тис. грн, для Міністерства інфраструктури України та субвенції за новою бюджетною програмою «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій» у сумі 6000 млн грн, для Міністерства фінансів України (однак на цю саму суму зменшуються видатки за загальним фондом за бюджетною програмою «Державний фонд регіонального розвитку», що посилюватиме вимоги до конкурсного відбору проектів)» [26].

Проаналізуємо використання бюджетних можливостей громади. Для побудови системи цивільного захисту громади варто використати:

1) ресурси бюджету розвитку, кошти якого спрямовуються на реалізацію проектних структурних ініціатив розвитку громади і формуються за рахунок: коштів від відчуження майна, яке знаходиться в комунальній власності, у т. ч. від продажу земель несільськогосподарського призначення; виплати дивідендів, які нараховані на акції (частки або паї) господарських товариств, що перебувають у власності територіальної громади; коштів, які передаються з іншої частини бюджету громади за рішенням сесії; запозичень; субвенцій з бюджетів інших рівнів на виконання інвестиційних проектів. Однак така позиція свідчить, що в системі офіційних трансфертів лівову частку становить освітня субвенція;

2) найбільший резерв місцевої влади для збільшення доходів становить плата за оренду майна, що перебуває у власності бюджетних установ, і доходи бюджетних установ від реалізації свого майна. Для отримання усіх можливих коштів за цією статтею видатків необхідно сформувати відповідні реєстри об'єктів комунальної

¹ Між Урядом України та Європейською Комісією у 2014 році було укладено Угоду про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України [26]. Загальною метою Угоди є «підтримка соціальної, економічної та територіальної згуртованості України і підвищення добробуту громадян по всій країні» [25]. Угода підтримує досягнення цілей, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку України. Протягом 2018-2021 років були проведені два конкурсних відбори проектів регіонального розвитку за такими напрямками, як інноваційна економіка та інвестиції, сільський розвиток, розвиток туризму, підтримка розвитку депресивних територій тощо. Протягом 2021-2023 років планується реалізувати 83 відповідні проекти на загальну суму 852,4 млн грн, серед них за напрямком «Інноваційна економіка та інвестиції» – 21 проект на суму 169,8 млн грн.

власності, оцінити їх потенційну привабливість, запровадити чітку систему визначення їх вартості та організувати здачу в оренду за цінами не нижче ринкових. Якщо виготовити відповідні документи і розрахувати ринкову, а не залишкову вартість, то ці об'єкти можна вигідно для громади продати й отримати кошти для підтримки структурних проєктів розвитку громади. Водночас місцева влада має запровадити жорстку систему контролю за рухом коштів, які надходять до бюджетних установ від реалізації необоротних активів та інших матеріальних цінностей. Також, як показує практика, місцева влада не в повному обсязі використовує потенціал доходів бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності. Це кошти від господарсько-виробничої діяльності допоміжних підприємств, господарств, майстерень, плата за гуртожитки, що належать громаді інші відрахування;

3) виконавчі органи територіальної громади можуть прийняти рішення про створення цільового фонду для розвитку системи цивільного захисту громади, джерелами такого фонду можуть бути:

- благодійні внески – добровільні пожертвування юридичних та фізичних осіб, організацій, установ, підприємств усіх форм власності, безповоротна фінансова допомога, інша благодійна допомога;

- залучення на договірній основі коштів підприємств, установ та організацій усіх форм власності;

- інші надходження, не заборонені законодавством України.

4) резерви додаткових надходжень від використання земель. Оцінювання орендної плати за землю в громадах Тернопільської області показує, що за 2021 р. громади отримала плату за землю (орендна плата і земельний податок) від юридичних та фізичних осіб у сумі, що становить лише 2,25% надходжень місцевого бюджету, коли практика показує що в інших громадах такі надходження можуть становити не менше 15% доходів місцевого бюджету.

Для отримання необхідної інформації про можливі надходження від земельних ресурсів необхідно використати дані геопросторового планування. Для розробки такого плану варто скористатися можливостями зовнішнього ресурсу для геопросторового планування. Такий ресурс недостатньо активно використовують громади через неволодіння необхідною інформацією про переваги цього ресурсу. Відповідно до Угоди між Міжнародним банком реконструкції та розвитку (Світовий банк) й Україною, наша держава отримує фінансову підтримку на Програму «Прискорення приватних інвестицій у сільське господарство України».

В рамках Угоди протягом 2020–2024 рр. за рахунок коштів державного бюджету, зокрема заплановано розробити 600 комплексних планів просторового розвитку територій громад. Отримати субвенцію з державного бюджету для розроблення планів просторового розвитку територій громад зможуть виконавчі комітети рад територіальних громад, які матимуть у своєму складі структурний підрозділ з питань містобудування та архітектури і будуть забезпечені топографічними картами території територіальної громади у масштабі 1:10 000, у тому числі створеними Держгеокадастром. Забезпечення територіальних громад комплексними планами просторового розвитку територій, які розроблять сертифіковані спеціалісти, дасть змогу більш ефективно реалізувати внутрішній потенціал громад, використати наявні

ресурси, визначити пріоритети в управлінні територією громади та сформувавши політику її просторового розвитку на перспективу.

Відсутність актуальної та достовірної інформації про інвентаризацію земель, їх використання та нормативну грошову оцінку виступає одним з головних обмежень територіальних громад в управлінні власними земельними ресурсами, що негативно впливає на формування дохідної частини місцевого бюджету.

Аналіз земельних ресурсів об'єднаної територіальної громади має базуватися на використанні релевантних даних за чотирма ключовими блоками: 1) поля в обробітку; 2) земельні ділянки; 3) дані реєстру ДЗК; 4) резерви додаткових надходжень від використання земель («землі, що потребують інвентаризації; самовільне захоплення земель; тіннова оренда земельних ділянок; невикористання державних та комунальних земель; землі не сільськогосподарського призначення, що перебувають в обробітку; землі відумерлої спадщини» [27]). Кожна земельна ділянка, що належить одному із вищенаведених блоків, зумовлює ризик недоотримання територіальною громадою надходжень у місцевий бюджет.

Щоб визначити самовільне захоплення земель, несанкціоноване їх використання, необхідно порівняти фактичні контури посівів з юридичними межами ділянок, що обробляються. Якщо межі посівів виходять за кадастрові межі, то це несанкціоноване використання. В такому разі ці заорювання мають бути інвентаризовані та поставлені територіальною громадою на свій баланс.

Також потрібно перевірити випадки обробки земель сільськогосподарського призначення шляхом, що не відповідає визначеній категорії або цільовому призначенню (наприклад, розорювання земельних ділянок, наданих для сінокошення чи випасання худоби). Виявлення такого факту – це відхилення від затвердженого проєкту землеустрою. У такому разі територіальна громада має попередити користувача про виявлений факт, повідомити його про необхідність припинити правопорушення та ознайомити його з штрафними санкціями, які будуть застосовані в разі неприпинення правопорушення. Якщо земельна ділянка перебуває у державній або комунальній власності, територіальна громада у визначеному законодавством порядку може змінити цільове призначення земельної ділянки для збільшення надходжень у місцевий бюджет.

Для збільшення доходів до місцевого бюджету територіальної громади необхідно підвищити ефективність використання її земельних ресурсів, шляхом:

1) цифровізації системи управління земельними ресурсами територіальної громади шляхом використання геоінформаційних систем (ГІС). Основою для створення ГІС має бути карта земельних ділянок громади. Загальна карта ділянок повинна створюватись на основі використання векторних даних Публічної кадастрової карти (ПКК). Якщо дані про територію територіальної громади не збігаються із даними ПКК, потрібно додатково оцифрувати карти розпакування, що зберігаються у паперовому форматі, та занести їх у ГІС;

2) наповнення карти земельних ділянок громади додатковою інформацією про їх власників та орендарів. Для цього необхідно використати дані реєстрів Державного земельного кадастру (ДЗК) та Державного реєстру речових прав (ДРРП), які наразі проходять процедуру уніфікації та очищення від задвоєнь. Після завершення уніфікації,

дані необхідно прив'язати до карти ділянок в ГІС. Таким чином територіальна громада отримує повну аналітику по всіх землях сільськогосподарського призначення, які є в її розпорядженні;

3) проведення аналізу використання земельних ділянок. Для цього необхідно ідентифікувати суцільні масиви обробітку, розташовані на території громади, і створити карту полів. Для формування карти полів доцільно використати супутникові знімки Sentinel 2, на основі яких відповідні спеціалісти повинні провести векторизацію контурів обробітку із застосуванням геоінформаційних інструментів. Зіставлення та аналіз просторових і атрибутивних даних дасть змогу правильно застосувати нормативну оцінку землі і розрахувати податкові та орендні ставки, а також обчислити загальну суму недоотримання коштів у бюджет;

4) залучення зовнішніх ресурсів: коштів інвестиційних фондів, міжнародних інститутів розвитку, краудфандингових платформ, ресурсних центрів.

Для залучення коштів на фінансування проектів інклюзивного розвитку територіальних громад та їх цивільного захисту в умовах воєнного стану доцільно активізувати механізм грантового фінансування. Перевагами такого виду фінансування є те, що гранти надаються безкоштовно та безповоротно, а також дозволяють підтримати проекти, які не прибуткові, але відіграють важливу роль у розвитку громад та суспільства.

Для отримання необхідних коштів необхідно звернутись до організацій-донорів, які вже тривалий час діють в Україні та надають фінансову підтримку громадським та урядовим організаціям, органам місцевого самоврядування, підприємцям та фізичним особам за різними напрямками. Найбільш перспективний перелік зарубіжних організацій-донорів та інформаційних платформ для отримання інформації про актуальні гранти представлений у табл. 3.

Таблиця 3

Зарубіжні організації-донори та інформаційні платформи для отримання інформації про актуальні гранди

Назва донора	Електронна адреса
Програма розвитку ООН в Україні (ПРООН)	www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html
Платформа розвитку громадянського суспільства	www.cd-platform.org
Посольство Сполучених Штатів Америки в Україні	ua.usembassy.gov/uk/education-culture-uk/current-programs-grants-uk/
Швейцарська агенція з розвитку та співробітництва (SDC)	www.eda.admin.ch/deza/en/home/countries/ukraine.html
Європейський фонд підтримки демократії	www.democracyendowment.eu/en
Німецьке товариство міжнародного співробітництва GIZ	www.giz.de/de/html/index.html
Представництво Європейського Союзу в Україні	www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
USAID: Агенство США з міжнародного розвитку	www.usaid.gov/uk/where-we-work/europe-and- eurasia/ukraine www.grants.gov www.fbo.sam.gov/

продовження таблиці 3

Посольство Королівства Нідерландів (програма «Матра-Кар»)	www.netherlandsandyou.nl/your-country-and-the-netherlands/ukraine/and-the-netherlands/matra-programme
Посольство Федеративної Республіки Німеччина в Україні	kiew.diplo.de/ua-uk
Посольство Швеції в Україні	https://www.swedenabroad.se/uk/embassies/ukraine-kyiv/
Інформаційна платформа «Мladiinfo»	www.mladiinfo.eu

Джерело: розроблено авторами.

Крім зарубіжних донорських організацій, перспективним джерелом фінансування інклюзивного розвитку територіальних громад є кошти українських недержавних організацій, перелік яких надано в табл. 4.

Таблиця 4

Вітчизняні організації-донори та інформаційні платформи для отримання інформації про актуальні гранди

Назва донора	Електронна адреса
Ресурсний центру «Гурт»	gurt.org.ua
Інформаційна сторінка Всеукраїнської організації сільських та селищних рад	vassr.org/grants
Інформаційний портал некомерційних організацій України «Громадський простір»	www.prostir.ua/category/grants
Інформаційна платформа «Велика ідея»	biggggidea.com
Інформаційна платформа «Децентралізація влади»	donors.decentralization.gov.ua/projects
Клуб сталого бізнесу	sbiz.club/

Джерело: розроблено авторами.

Пошук фінансових ресурсів для забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад також необхідно здійснювати на краудфандингових платформах, які працюють за таким алгоритмом: підготовка презентації проекту за допомогою оригінального відео, привернення уваги інвесторів та отримання від них коштів. Такий спосіб пошуку фінансування дозволяє територіальним громадам легко привернути увагу людей до важливих питань і заручитися їхньою підтримкою – і моральною, і матеріальною.

У світі налічується понад 1300 краудфандингових платформ, які відрізняються за географічним розташуванням, типом розміщених проектів, принципам збору коштів і схемами винагороди. Найбільш популярні світові та вітчизняні краудфандингові платформи представлені в табл. 5.

Іноземні та українські краудфандінгові платформи

Назва краудфандінгової платформи	Електронна адреса
Іноземні краудфандінгові платформи	
Kickstarter (США)	https://www.kickstarter.com
Indiegogo (США)	https://www.indiegogo.com
RocketHub (США)	http://www.rockethub.com
Boomerang (Данія)	https://boomerangcrowdfunding.org.uk
Betterplace (Німеччина)	https://www.betterplace.org
Flying V (Тайвань)	https://www.flyingv.cc
DemoHour (КНР)	http://www.demohour.com
Українські краудфандінгові платформи	
Спільнокошт	https://biggggidea.com
На-старте	http://na-starte.com
Komubook	http://komubook.com.ua
Моє місто	https://mg.od.ua
GoFundEd	https://gofunded.org

Джерело: розроблено авторами.

Залежно від характеру винагороди, що надається спонсорам проєктів, виокремлюють такі види краудфандінгу:

1) краудфандінг без винагороди, який передбачає надання коштів, засноване на довірі, без будь-яких зобов'язань зі сторони отримувача. Такий вид краудфандінгу найчастіше використовується при фінансуванні соціальних та громадських проєктів. У даному випадку винагорода може бути досить формальною (наприклад, згадка донора (спонсора) на сайті проєкту);

2) Краудфандінг з нефінансовою винагородою, який ґрунтується на отриманні донором (спонсором) нефінансової винагороди (наприклад, виробленого продукту, записаної пісні, намальованої картини тощо). Це один із найбільш поширених видів краудфандінгу. Він використовується як у творчих, так і у високотехнологічних інноваційних проєктах. Платформою для реалізації такого виду краудфандінгу виступає «Kickstarter»;

3) краудінвестинг (отримання фінансової винагороди), який передбачає отримання інвестором прибутку від фінансування певного проєкту. Краудінвестинг здійснюється у вигляді чотирьох моделей:

– модель Роялті, яка передбачає отримання інвестором, окрім нефінансової винагороди, частки від прибутку позичальника;

– краудлендінг (колективне кредитування), яке ґрунтується на взаємовигідних умовах як для інвестора, так і для позичальника: вигода позичальника полягає у комфортних умовах отримання займу та більш низьких тарифах, а вигода інвестора – у можливості надати кредит за вищою ставкою, ніж зазвичай;

– модель Р2Р, яка передбачає особливий механізм налагодження зв'язку між інвестором та позичальником: позичальник спілкується не зі знеособленою масою людей, а з конкретним кредитором. Краудфандингова платформа виступає гарантом дотримання взятих зобов'язань та укладених домовленостей;

– акціонерний краудфандинг, головна особливість якого полягає в тому, що інвестор отримує як винагороду узгоджену частину акцій підприємства-позичальника, його майна або право голосу на зборах акціонерів. Така модель краудфандингу доволі ризикована для інвестора.

Щоб отримати грант від організації-донора, насамперед потрібно знайти актуальні грантові конкурси. Для цього потрібно систематично проводити моніторинг сайтів донорських організації та інформаційних платформ, наведених у табл. 3-5, щодо пошуку умов участі, суми гранту, кінцевого терміну подання заявки, апікаційних форм тощо. Після визначення переліку найбільш оптимальних для підтримки проєкту організацій-донорів, необхідно детально ознайомитись з умовами надання ними фінансової допомоги. Особливу увагу потрібно звертати на такі характеристики, як:

– географія конкурсу (грантодавець може оголосити конкурс лише для певної території);

– тип отримувачів грантів (органи місцевого самоврядування, громадські організації, заклади освіти, заклади охорони здоров'я, органи соціального захисту населення, ініціативні групи тощо);

– пріоритети конкурсу (напрями надання фінансової допомоги конкретизуються у пріоритетах, меті та завданнях конкретних конкурсів);

– терміни подання заявки та підведення підсумків конкурсу;

– розмір гранту та розмір власної участі;

– термін реалізації проєкту;

– види діяльності грантоотримувача, що фінансуються (в окремих випадках грантодавець може брати участь у фінансуванні лише визначених заходів та відмовлятися фінансувати деякі статті видатків (наприклад, непрямі видатки та / або оплату праці).

Важливо пам'ятати, що кожен грантодавець має свої вимоги до проєктів, оформлення та подачі заявок, а також переліку документів, які необхідно додавати до проєкту.

Висновки. Життєдіяльність територіальних громад в умовах сучасних викликів потребує в реалізації регіональної політики інклюзивного підходу, що передбачає створення безпечних умов та ефективної системи цивільного захисту відповідно до типу території: територій з особливими умовами для розвитку; територій сталого розвитку; полюсів економічного зростання. Реалістичність такого завдання залежить від організаційного, інституційного забезпечення та достатніх фінансових ресурсів. Акумуляувати останні варто за рахунок залучення коштів місцевого та державного бюджетів, проектного фінансування відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр., коштів суб'єктів господарювання, зовнішніх ресурсів: грантів, коштів міжнародних фондів, коштів залучених на краудфандингових платформах. В умовах воєнного стану важливо відпрацювати механізми адаптації системи цивільного захисту до нових викликів та факторних обмежень шляхом

удосконалення систем моніторингу ризиків, попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій; контролю над бюджетними асигнуваннями на місцевих рівнях шляхом орієнтування їх направленості на мінімізацію потенційних ризиків.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові дослідження мають стосуватися механізмів наднаціональної, міжсекторної і міжтериторіальної співпраці у фінансуванні та реалізації проєктів забезпечення цілісного, безпечного середовища життєдіяльності громад в умовах воєнного стану.

Література

1. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. С. 90.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій : Закон України від 09.07.2022 року № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>
3. Nancey G. Leigh, Edward J. Blakely. *Planning Local Economic Development: Theory and Practice*. SAGE Publications, Inc; 5-th edition. 2013. 480 p.
4. Emil Malizia, Edward Feser, Henry Renski, Joshua Drucker. *Understanding Local Economic Development*. Publisher by Routledge. 2-nd edition. 2020. 294 p.
5. Andrew Beer, Terry L. Clower. *Globalization, Planning and Local Economic Development*. Publisher by Routledge. 1-st edition. 2019. 264 p.
6. Michael Shuman. *The Local Economy Solution: How Innovative, Self-Financing «Pollinator» Enterprises Can Grow Jobs and Prosperity*. Publisher by Chelsea Green Publishing. 2015. 248 p.
7. Robert H. Pittman, Rhonda Phillips, Amanda Sutt. *Rebooting Local Economies: How to Build Prosperous Communities*. Publisher by Business Expert Press. 2022. 164 p.
8. Бабаєв В. М. *Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти* : моногр.; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2010. 307 с.
9. *Управління сучасним містом* : підруч. ; за ред. : В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ : НАДУ, 2008. 632 с.
10. Мельник А. Ф., Монастирський Г. Л. *Управління розвитком муніципальних утворень: теорія, методологія, практика* : моногр. Тернопіль : Економічна думка, 2007. 476 с.
11. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Колтун В. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. *Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі* : навч. посіб. Київ : 2017. 129 с.
12. Крижанівський В. *Надання органами місцевого самоврядування фінансової підтримки на розвиток місцевого бізнесу та стимулювання підприємництва* : посіб. Київ : 2021. 48 с.
13. *Архітектоніка управління збалансованим розвитком національної економіки* : кол. моногр. ; за ред. Т. Л. Желюк. Тернопіль : Крок, 2017. 337 с.

-
14. Харазішвілі Ю. М., Ляшенко В. І. Концептуальні засади стратегій сталого розвитку регіонів з позицій економічної безпеки. *Економіка і організація управління*. 2016. № 4 (24). С. 125–135.
 15. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. за ред. М. І. Скрипниченко. Київ : НАН України, ДУ Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2015. 544 с.
 16. Мельник Л. Г. Основи стійкого розвитку : посіб. Суми : Університетська книга, 2006. 383 с.
 17. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 16. С. 70
 18. Гарашук О. В. Соціальна складова національної безпеки та сталого розвитку в умовах глобалізації. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 1. С. 28–34.
 19. Кожина А. В. Публічне управління інклюзивним місцевим розвитком: теорія, методологія, практика : моногр. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 452 с.
 20. Інклюзивний сільський розвиток в Україні : моногр. за ред. О. М. Бородіної ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2020. 257 с.
 21. Павлик В. Механізм оцінювання інклюзивного розвитку сільських громад. *Scientific Collection «Intercofe»*. 2021. № 69. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/14022>.
 22. Жуковська А. Ю. Детермінанти інклюзивного розвитку муніципальних утворень. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2020. Вип. № 25. С. 42–48.
 23. Кодекс цивільного захисту України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 34–35. С. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
 24. Методичний посібник для розробників проектів інфраструктурного розвитку об'єднаних територіальних громад. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/ipod/wp-content/uploads/sites/46/metodychnyj-posibnyk-dlja-rozrobnykiv-proektiv-infrastrukturnoho-rozvytku-obyednanyh-terytorialnyh-hromad-2016.pdf>
 25. Угода про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України (Контракт на реформу сектора) від 27 листопада 2014 року № 984-019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_019#Text
 26. Про Державний бюджет на 2022 рік : Закону України від 2 грудня 2021 року № 1928-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 3. С. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
 27. Як ОТГ отримувати більше надходжень від землі? URL: <https://www.smartfarming.ua/yak-oth-otrymuvaty-bil-she-nadkhodzhen-vid-zemli/>

References

1. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky (2015): Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 roku № 156-VIII [On the principles of state regional policy: Law of Ukraine dated February 5, 2015 № 156-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2015. No 13. P. 90 [in Ukrainian].

2. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zasad derzhavnoi rehionalnoi polityky ta polityky vidnovlennia rehioniv i terytorii (2022): Zakon Ukrainy vid 09.07.2022 roku № 2389-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> [in Ukrainian].
3. Nancey G. Leigh, Edward J. Blakely (2013). Planning Local Economic Development: Theory and Practice. SAGE Publications, Inc; 5-th edition. 480 p. [in English].
4. Malizia, E., Feser, E., Renski, H., Drucker, J. (2020). Understanding Local Economic Development. Publisher by Routledge. 2-nd edition. 294 p. [in English].
5. Beer, A., Clower, T. L. (2019). Globalization, Planning and Local Economic Development. Publisher by Routledge. 1-st edition. 264 p. [in English].
6. Shuman, M. (2015). The Local Economy Solution: How Innovative, Self-Financing «Pollinator» Enterprises Can Grow Jobs and Prosperity. Publisher by Chelsea Green Publishing. 248 p. [in English].
7. Pittman, R. H., Phillips, R., Sutt, A. (2022). Rebooting Local Economies: How to Build Prosperous Communities. Publisher by Business Expert Press. 164 p. [in English].
8. Babaiev, V. M. (2010). Upravlinnia velykym mistom: teoretychni i prykladni aspekty: monohrafiia; Khark. nats. akad. misk. hosp-va [Management of a large city: theoretical and applied aspects: monograph; Hark. national acad. urban farm H.:]. Kh.: NAMH 307 p. [in Ukrainian].
9. Vakulenko, V. M., Orlaty, M. K. (2008). Upravlinnia suchasnym mistom: pidruchnyk za red.: V.M. Vakulenko, M.K. Orlatoho [Management of a modern city: a textbook; edited by: V.M. Vakulenko, M.K. Orlaty]. R.: NADU. 632 p. [in Ukrainian].
10. Melnyk, A. F., Monastyrskyi, H. L. (2007). Upravlinnia rozvytkom munitsypalnykh utvoren: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia [Development management of municipal entities: theory, methodology, practice: monograph]. Ternopil: Economic thought. 476 p. [in Ukrainian].
11. Berdanova, O. V., Vakulenko, V. M., Hrynychuk, N. M., Koltun, V. S., Kuibida, V. S., Tkachuk, A. F. (2017). Upravlinnia rozvytkom obiednanykh terytorialnykh hromad na zasadakh hromadskoi uchasti: navch. posib. [Management of the development of united territorial communities on the basis of public participation: a study guide] K. 129 p. [in Ukrainian].
12. Kryzhanivskiy, V. (2021). Nadannia orhanamy mistsevoho samovriaduvannia finansovoi pidtrymky na rozvytok mistsevoho biznesu ta stymuliuвання pidprijemnytstva: posibnyk. [Kryzhanivskiy V. Provision of financial support by local self-government bodies for the development of local business and stimulation of entrepreneurship: a guide]. K. 48 p. [in Ukrainian].
13. Zheliuk, T. L. (2017). Arkhitektonika upravlinnia zbalansovanyim rozvytkom natsionalnoi ekonomiky: kol. monoh. za red. T.L. Zheliuk [Architecture of managing the balanced development of the national economy: col. monogamy under the editorship T.L. Zheliuk]. Ternopil: Krok – Step. 337 p. [in Ukrainian].
14. Kharazishvili, Yu. M., Liashenko, V. I. (2016). Kontseptualni zasady stratehii staloho rozvytku rehioniv z pozytsii ekonomichnoi bezpeky [Conceptual principles of strategies for sustainable development of regions from the standpoint of economic

-
- security]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economic and Management*. No. 4 (24). P. 125-135. [in Ukrainian].
15. Skrypnychenko M.I. (2015). *Modeli identyfikatsii makroekonomichnykh dysbalansiv v Ukraini: kol. monohr. za red. M.I. Skrypnychenko*. K.: NAN Ukrainy, DU Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy. 544 p. [in Ukrainian].
 16. Melnyk, L. H. (2006). *Osnovy stiikoho rozvytku: posibnyk [Fundamentals of sustainable development: a guide]*. Sumy: Universytetska knyha. 383 p. [in Ukrainian].
 17. *Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku (2019): Zakon Ukrainy vid 28 liutoho 2019 roku № 2697-VIII [On the Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period until 2030: Law of Ukraine dated February 28, 2019 No. 2697-VIII]*. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. No. 16. P. 70 [in Ukrainian].
 18. Harashchuk, O. V. (2017). *Sotsialna skladova natsionalnoi bezpeky ta staloho rozvytku v umovakh hlobalizatsii [The social component of national security and sustainable development in the conditions of globalization]*. *Ekonomichniy analiz - Economic analysis*. Vol. 27. No. 1. P. 28-34.
 19. Kozhyna, A.V. (2020). *Publichne upravlinnia inkliuzyvnym mistsevym rozvytkom: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia [Public management of inclusive local development: theory, methodology, practice: monograph]*. Kamianets-Podilskyi: TOV «Drukarnia «Ruta». 452 p.
 20. Borodina, O. M. (2020). *Inklyuzyvnyi silskyi rozvytok v Ukraini: monohrafiia za red. O.M. Borodinoi; NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy» [Inclusive rural development in Ukraine: monograph edited by O.M. Borodina; National Academy of Sciences of Ukraine «State University of Economics and predicted NAS of Ukraine]*. K., 257 p.
 21. Pavlyk, V. (2021). *Mekhanizm otsiniuvannia inkliuzyvnoho rozvytku silskykh hromad [Evaluation mechanism of inclusive development of rural communities]*. *Scientific Collection «Intercofe»*. No 69. Retrieved from: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/14022>.
 22. Zhukovska, A. (2020). *Determinanty inkliuzyvnoho rozvytku munitsypalnykh utvoren [Determinants of inclusive development of municipal entities]*. *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy – Regional aspects of the development of productive forces of Ukraine*. No 25. P. 42-48.
 23. *Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy [Civil Protection Code of Ukraine]*. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2013. No 34-35. P. 458. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
 24. *Metodychnyi posibnyk dlja rozrobnykiv proektiv infrastruktturnoho rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad [Methodical guide for developers of infrastructural development projects of united territorial communities]*. Retrieved from: <http://www.tsatu.edu.ua/ipod/wp-content/uploads/sites/46/metodychnyj-posibnyk-dlja-rozrobnykiv-proektiv-infrastruktturnoho-rozvytku-obyednanyh-terytorialnyh-hromad-2016.pdf>
-

25. Uhoda pro finansuvannia Prohramy pidtrymky sektoralnoi polityky – Pidtrymka rehionalnoi polityky Ukrainy (Kontrakt na reformu sektora) vid 27 lystopada 2014 roku № 984-019 [Agreement on funding of the Sectoral Policy Support Program - Regional Policy Support of Ukraine (Sector Reform Contract) dated November 27, 2014 No 984-019]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_019#Text
26. Pro Derzhavnyi biudzheth na 2022 rik: Zakonu Ukrainy vid 2 hrudnia 2021 roku № 1928-IX [On the State Budget for 2022: Law of Ukraine dated December 2, 2021 № 1928-IX]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2022. № 3. P. 12. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
27. Iak OTH otrymuvaty bilshe nadkhodzhen vid zemli? [How can OTG get more income from the land?]. Retrieved from: <https://www.smartfarming.ua/yak-oth-otrymuvaty-bil-she-nadkhodzhen-vid-zemli/>

Статтю отримано 23 серпня 2022 р.

Article received August 23, 2022.